

Postprint

This is the accepted version of a paper published in *Fornvännen*. This paper has been peer-reviewed but does not include the final publisher proof-corrections or journal pagination.

Citation for the original published paper (version of record):

Petersson, B. (2015)

Recension av Pia Bengtsson Melin, *Medeltiden on Display. Uppställningar och utställningar av äldre kyrkokonst från omkring 1850 fram till idag*. Runica et Mediævalia, Scripta Maiora 8.

Stockholms universitet 2014. 114 s..

Fornvännen, 110: 218-219

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-52049>

Pia Bengtsson Melin, *Medeltiden on Display. Uppställningar och utställningar av äldre kyrkokonst från omkring 1850 fram till idag*. Runica et Mediævalia, Scripta Maiora 8. Stockholms universitet 2014. 114 s. ISBN 978-91-88568-60-1.

Beläteskammare är ett ålderdomligt ord som dyker upp inledningsvis i denna bok. Det låter inte så lustigt, och själv har jag ofta tyckt att besök i rum där man, ofta okommenterat, ställer ut medeltida kyrklig konst inte har varit särskilt inspirerande. Snarare är de enformiga och delvis obegripliga utifrån vår nutida, sekulära referensram. Men efter att ha läst denna skrift har jag lärt mig en hel del nytt om kyrklig konst i utställningssammanhang. Denna kunskap kommer jag att ha med mig nästa gång jag besöker rum där man ställer ut statyer, krucifix, altarskåp, funtar, gravstenar, textilier och andra föremål från kyrkor i Sverige genom tiderna.

Boken tar avstamp omkring 1850 med utgångspunkten just i beläteskammaren, där överblivet äldre material från rivna eller omgjorda medeltida kyrkor hade hamnat främst under 1800-talet. Den går sedan framåt i tiden till idag med nedslag i mer eller mindre kända uppställningar och utställningar på medeltida kyrkligt tema. Boken täcker därmed drygt 150 års utställningsteknik, och man kunde förvänta sig en tydlig utveckling av utställningsspråket kring den kyrkliga konsten under denna ganska långa tidsperiod. Dock är Melins slutsats att förvånansvärt lite har förändrats, och att det fortfarande i mångt och mycket är konsthistoriska perspektiv som ligger till grund för utställandet av medeltida kyrklig konst.

Boken bygger på ett examensarbete från 2002 som Melin sedan har utvecklat till föreliggande skrift. Under denna tid har hon även hunnit disputerat i konstvetenskap.

Frågorna i boken rör hur äldre kyrklig konst har ställts ut, med vilken estetik och pedagogik det har gjorts, och hur detta i sin tur har påverkat senare utställningar. Melin betecknar studien som historiografisk, en text i skärningspunkten mellan konsthistoria, kulturhistoria och museologi. Utställningarna som behandlas är ett urval som Melin menar har varit stilbildande.

Genomgående är det påfallande hur ett fåtal

personer under sin verksamma tid påverkar och påverkas av varandra när det gäller sättet den kyrkliga konsten presenteras på. Man ser regionala mönster men även nationella sådana. En pendelrörelse framträder mellan det konsthistoriska och det museipedagogiska perspektivet, där det i perioder är tydligt konstvetenskaplig dominans medan det i andra är tyngdpunkt på det pedagogiska tänkandet i utställningarna. Melin framhåller Göteborgsutställningen 1923 som förebildlig för utvecklingen av pedagogiska perspektiv. Här refererar hon till Bengt C. Holmqvist, Staffan Carlén, Erik Hofrén, Anders Houltz och andra som har kommenterat Göteborgsutställningen.

Ett exempel på pedagogisk ambition presenteras från den textila utställning SHM gjorde på Liljevalchs konsthall 1929. En tidig form av *hands on*-utställning gav besökaren möjlighet att prova och känna på textilier och kyrkliga dräkter och lära sig om dräktens delar. Detta pedagogiska tillvägagångssätt visade en ambition att låta besökarna få såväl en förståelse som kunskap om och upplevelse av det utställda textila materialet.

Det finns en viss obalans i Melins inramning av utställningarna som presenteras. Diskussionen kring medeltidsdelen av utställningen »10 000 år i Sverige» på SHM omfattar till exempel allt från arkitekturen och flytten in i den nya byggnaden, till den generella politiken i samtiden som påverkade resultatet. Texten om just denna utställning, med en påtaglig bredd i refererandet och analysen, är mycket läsvärd. Ändå undrar jag varför just denna del är så mycket bredare och djupare än de andra. Förmodligen beror det på att SHM, såsom varande ett statligt museum, har dokumenterats och omskrivits i mycket högre grad både i samtiden och av senare tiders forskare än de mindre utställningsprojekt och beläteskammare som också skildras.

Det visar sig också att det inte funnits något jämnt flöde av utställningar på temat i fråga, åtminstone inte att döma utifrån Melins urval. Utställningarna har snarare inträffat i grupper, den första 1906–14, den andra 1918–21. Nedslag görs 1929 och 1943, och slutligen presenteras två utställningar från 2000-talet. Den tidsmässiga fördelningen väcker min undran – finns det någon generell representativitet bakom, eller är den

slumpmässig och beroende av ett tillfälligt urval som Melin har gjort?

En lite irriterande detalj är att kapitlen har handfasta rubriker som syftar på specifika utställningar och uppställningar, men nästan allihop inleds med, i och för sig intressanta, forskningshistoriska, museologiska eller idéhistoriska utläggningar och betraktelser. Dessa för läsaren bort från kapitelrubriken innan hon slutligen återbördas till det innehåll som annonserats. Kapitlen kunde ha fått mera rättvisande namn.

En poäng som framstår tydligt är hur en kategori av lämningar från svunna tider gått från bortglömt och undanställt till återupptäckt och vördat. Boken visar också hur viktigt det är med arbetsinsatser och engagemang för att en viss typ av lämning ska överleva, räddas och sedan berättas om i olika former. Hotet om försvinnandet och det därefter väckta intresset för den medeltida kyrkliga konsten står det inte särskilt mycket om i boken, men utvecklingen framstår tydligt vid läsningen. Det hade varit bra att få ta del av Melins egen analys av hur och varför engagemanget väcktes och tog fart.

Boken är välillustrerad med relevanta fotografier från såväl dåtid som nutid i de fall det varit möjligt. För den som är nyfiken på medeltiden och dess kyrkliga konst i kombination med hur dessa lämningar har ställts ut under 1900-talet fram till idag är boken givande läsning. Det är mycket bra att Melin tar läsaren med på en bred vandring som förutom konstvetenskapliga perspektiv även rymmer inblickar i kulturhistoriskt, arkeologiskt och museologiskt tänkande.

Bodil Petersson

Institutionen för kulturvetenskaper
Linnéuniversitetet
SE-391 82 Kalmar
bodil.petersson@lnu.se

Toby Huitson, *Stairway to Heaven. The Functions of Medieval Upper Spaces*. Oxford & Philadelphia 2014. 264 s. ISBN 978-1-84217-665-8.

Här och var i många kyrkobyggnader döljer sig märkliga utrymmen vars ursprungliga funktioner är okända eller ovissa. Enligt äldre traditioner

skulle kyrkor ha haft gästrum för präster och vandrande munkar som vid Föra på Öland, eller ha varit tillhåll för kvinnor som i »drottning Ylvas kammare« i Bjälbo i Östergötland och »Merethes kammare« i Karise på Själland. Under 1800-talet vann teorin om försvarskyrkan mark och märkvärdigheter förklarades med kyrkornas inrättning som tillflyktsorter i oroliga tider. Sedan 1950-talet har dessa utrymmen i stället beskrivits som profana eller icke-sakrala. På 1990-talet etablerades begreppet »flerfunktionell kyrka«, där olika funktioner som bostad, magasin eller möteslokal är i fokus.

Eftersom dessa utrymmen sedan länge har förlorat sina ursprungliga funktioner, källorna oftast är tysta om deras bruk, och kyrkobesökaren med några undantag som Østerlars på Bornholm och just Bjälbo sällan får tillgång till utrymmena, har de på alla sätt förpassats till periferin. Gåtfulla kanske, men mest av allt bortglömda.

Med denna bok har Toby Huitson satt sig före att visa att kyrkornas övre utrymmen utgör ett intressant forskningsfält, att utrymmena var centrala för kyrkornas bruk, och att det i flera fall går att ompröva etablerade uppfattningar. Huitson undervisar vid University of Kent, och är även arkivarie vid Canterburykatedralen. Boken bygger på en opublicerad doktorsavhandling och karaktäriseras som en kulturhistorisk undersökning.

Boken är lättanvänd, lättläst och väl illustrerad. Den är uppbyggd kring en systematisk genomgång av olika funktioner med hjälp av ett stort antal exempel från katedraler, klosterkyrkor och vanliga församlingskyrkor från perioden ca 1000–1550. Huitsons exempel finns i Storbritannien med enstaka utblickar till Kontinenten; flest exempel hämtar han från Canterbury med omnejd.

I introduktionen presenteras olika tolkningar sedan 1700-talet. Tillhåll för eremiter, fångelser och tillflyktsorter har varit vanliga förklaringar, och det framgår att fältet har varit präglad av spekulationer. Kapitel 1 redogör dels ingående för trapporna till de övre rummen, dels allmänt för olika typer av utrymmen. Det kan handla om trappor, passager, små kammare i murar, tornrum, loft över vapenhus och sakristior – oftast någonstans uppe i kyrkorna, men även i markplan och utanför i klostrets porttorn, varför bokens undertitel är lite missvisande.